

Türk Halklarının Manevi Mirası

Ş. ABDULKAYIMKIZI ¹

(Çev. Merve BALCI)²

Özet

Türk ortak mirasını araştırmanın önemi hakkında konuşulanlar ve yazılanlar az değildir. Çünkü onlar araştırılıp incelenmesi sonucunda halkların tarihi, hafızası ve bilinci, bilgisi ve anlayışı, belirli bir tarihi ve kültürel alanda etnik olarak benzer toplulukların yaşamı ve medeniyeti belirlenebilir. Bunların eğitim yönü de dikkat gerektirmektedir. Bu yön arayışı hâlâ ortak bir kanal ve çözüm beklemektedir. Gerek Türk gerek yabancı bilim adamları Türk ortak mirasının araştırılıp gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Kazakistan Cumhuriyeti bağımsızlığa kavuştuktan sonra tarihi derinlikleri araştırmak eskine nazaran hız kazanmıştır. Bu bağlamda atalardan kalan kültürel ve edebi manevi miras üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Türk devletlerinin dünyadaki yerini belirlemek ve onları hak ettiği konuma ulaştırmak için Türk ortak yazılı miraslarının araştırılıp incelenmesine önem vermeliyiz.

Anahtar Kelimeler: Türk yazılı mirası, Türk yazıları, Türk mirası, Türkçe konuşan halklar.

Spiritual Heritage of Turkic Peoples

Abstract

There is not a lot of talk and writing about the importance of researching the Turkish common heritage. Because as a result of researching and examining them, the history, memory and consciousness, knowledge and understanding of peoples, the life and civilization of ethnically similar communities in a particular historical and cultural area can be determined. Their educational aspect also requires attention. This search for direction still awaits a common channel and solution. Both Turkish and foreign scholars contributed to the research and development of the Turkish common heritage. After the independence of the Republic of Kazakhstan, searching for historical depths gained speed compared to the past. In this context, studies have been carried out on the cultural and literary and spiritual heritage inherited from the ancestors. In order to determine the place of Turkish states in the world and to bring them to the position they deserve, we should give importance to researching and examining the Turkish common written heritage.

Keywords: Turkish written heritage, Turkish writings, Turkish heritage, Turkish speaking peoples.

Milletimizin oluşumu, milli bilincin başlangıcı eski Türk dönemine, derin ve köklü bir tarihe uzanmaktadır. Bu nedenle Türkçe konuşan bu halkların akrabalığını ve birliğini açığa çıkarmak için tarihi ve kültürel ortak yazılı miras bugün tek kanalda araştırılmaya

¹ Hazar Devlet Teknolojileri ve Mühendislik Üniversitesi / Kazakistan.

² Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: merveblci38@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-0673-9872.

odaklanıyor. Mevcut tarihimiz Orta Türkçe döneminden sonra Türkçe konuşan halkların oluşum dönemine kendi otağını kurmuş, müstakil bir millet olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bu nedenle Türk halklarındaki ortak sözlü edebiyat ürünleri ve tarihi yazılı mirasın Kazak milletine de ait olarak düşünülmektedir.

Türk ortak mirasını araştırmanın önemi hakkında konuşulanlar ve yazılanlar az değil³dir. Çünkü ancak bunların araştırılıp incelenmesiyle halkların tarihi, hafızası ve bilinci, bilgisi ve anlayışı, belirli bir tarihi ve kültürel alanda etnik olarak benzer toplulukların yaşamı ve medeniyeti belirlenebilir. Bu noktada bunların eğitim yönü de dikkat gerektirmektedir. Bu yön arayışı hâlâ ortak bir kanal ve çözüm beklemektedir. Bugüne kadar yapılan araştırmaları incelersek, halkların tarihine, diline, zihniyetine, dinine yani Avrasya düzlüğündeki göçebe kabilelerin yaşam tarzının ve geleneklerinin oluşumuna, onların iletişim ilişkilerinin özelliklerine katkı sağladığı hakkında farklı varsayımlara ulaşabiliriz. Daha önce Batılı ve Rus bilim adamlarının önemli çalışmaları açık bir argüman olarak kabul edildi, artık bu mirası araştırmak ve daha ileri taşımak için imkân sağlanmıştır. Türk halklarının ortak sözlü edebiyatı, ilk çağlardan beri babadan oğula aktarılarak gelmiştir, ayrıca İlk ve Orta Çağ (VII.-XVI. asır) yazılı eserler de Türk halklarının dil oluşum dönemine kadar yazılmış edebi ve manevi ortak mirastır.

Orhun-Yenisey, Talas yazıtları, Uygur yazmaları, “Dîvânu Lugâti’t-Türk”, “Kutadgu Bilig”, “Husrev ü Şirin”, “Muhabbetname”, “Gülistan bi’t-Türkî”, “Nehcü'l-Feradis”, “Kıyas-ı Enbiya” vb. Oğuz-Kıpçak dilinde yazılan miraslardır. Bu yazılı eserler XVIII. yüzyıldan itibaren hem edebi ve dilsel açıdan hem de tarihi ve bilişsel açıdan manevi bir edebi ve kültürel değer olarak araştırılmaktadır. Özellikle, tarihi ve dilsel malzeme, eski edebiyatın bir versiyonu olarak kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu yönde Türkologlar: W. W. Radloff, P. M. Melioransky, N. İ. İlminskiy, N. K. Dmitriev, N. A. Baskakov, S. E. Malov, A. N. Kononov, F. G. Iskhakov, A. M. Şerbak, E. R. Tenişev vb. bilim adamlarının çalışmalarından özel olarak bahsetmek gerekir.

Kazak bilim adamları da Türk araştırmalarının gelişimine önemli katkılarda bulundular: M. Auezov, A. Margulan, A. Qoñıratbayev, K. Jumaliev, S. Amanjolov, G. Aydarov, Ş. Sətpaeva, A. Qırışjanov, M. Tomanov, A. İbatov, A. Qaydarov, A. Amanjolov, N. Kelimbetov, S. Qasqabasov, K. Ömirəliev, A. Egeubaev, A. Qıraubaeva, Ş. İbray vb. Kazak bilim adamları eski Türkçe yazılı eserlerin türü, edebi ve sanatsal özellikleri, dünya ve bilişsel özellikleri,

Kazak edebiyatının tarihi, Kazak dilinin tarihi grameri, edebi dil tarihi, etnolinguistik meseleleri ile ilgili kaynak eserler yazarak Türkoloji'ye önemli katkı sağlamışlardır.

Kazakistan Cumhuriyeti bağımsızlığına kavuşup kendi başına bağımsız bir devlet olduğundan beri Kazak dilinin akraba Türk dilleri ile karşılaştırılarak ele alınması, Kazak dilinin tarihi derinliklerini araştırma eskiye nazaran ivme kazanmaya başladı. Kazak dilinin gelişim tarihini açığa kavuşturmak amacıyla sözlü edebiyat ürünlerinin diline, eski Türk eserlerinin diline, Orta Çağdaki yazılı mirasın diline dair araştırmalar yürütüldü, atalardan kalan kültürel ve edebi manevi mirasın ulusal değer olarak araştırılmasına önem verilmeye başlandı. Bu amaçla Kazak bilim adamları “Kültürel Miras” programı kapsamında “Orhun-Yenisey” ve Orta Çağ yazma eserlerin dilinin fonetik, leksik, gramatik özellikleri, edebi ve sanatsal özellikleri, dünya görüşü üzerine araştırmalar yürüterek onların mevcut Türkçe konuşan halklarla ortaklıklarını, dil aracılığıyla oluşturduğu manevi ve kültürel değerlerin günümüz Türk halklarının dili ve kültürü ve evrensel medeniyet ile ortaklığını belirlemekteler.

Türkçe ortak yazılı eserlerinin edebi ve sanatsal özelliği, dil özellikleri hakkında pek çok araştırma yapılmış ve değerli eserler yayınlanmış olsa da tarihi açıdan bütün sorunların çözüldüğünü söylemek çok erken. Bugün V.-XIV. yüzyıllarda yazılmış eski Türk eserlerinin dilini mevcut Kazak dili ile karşılaştırma çalışması yapmak güncel bir sorundur. Çünkü bu mirasları bilmemiz milletimizin tarihini, yani kendimizi bilmemiz açısından çok önemlidir. Bu miras Orta Çağa ait Kazak dilinin tarihini Kıpçaklık esasında belirlenmesinde temel dil malzemesi olarak düşünülmektedir.

Bu tür eserler arasında Kutb'un “Husrev ü Şirin”i, Harezmi'nin “Muhabbetname”si, S. Sarayi'nin “Gülistan bi't-Türki”, Muhammed bin Ali'nin “Nehcü'l-Feradis”i, Rabguzi'nin “Kıyas-ı Enbiya”sı vb. çalışmalar yer almaktadır. Sözü geçen eserlerin araştırılması “Kültürel Miras” programı ile tamamen uyumludur. Günümüz Kazak halkı çeşitli tarihi dönemlerden geçerek bugünkü mükemmel haline ulaştı. Tüm halk için ortak, herkesçe anlaşılır, normları oluşmuş, toplumsal görevi dolayısıyla yüzyıllar içinde edebi dili şekillenmiştir. Bu nedenle Türklük âleminin ortak dönemdeki yazılı eserler tarihini, dilini, medeniyetini, edebi ve sanatsal özelliklerini, tarihi ve bilişsel özelliklerini bilimsel ve teorik açıdan analiz ederek araştırmak çok önemlidir. Bu eserlerin tarihi, edebi ve dilsel verileri günümüz Türk halklarının medeniyetinin şekillenmesinden, beraberinde günümüz Kazak medeniyetinin gelişmesi hakkında bilgi vermektedir. Mevcut tarihimizin ve edebiyatımızın tarihi kökenlerinin derinliğini, sanat dünyasını ve kurallarını belirleyerek, halkımızın kültürel yaşamındaki yenilikçi eğilimlerini sistematize ederek, bunlara bilimsel ve pratik bir tanım yapabilmek için Türk ortak yazılı mirasının araştırılması şart. Bu nedenle bu yazılı eserlerin

hem tarihi hem de edebi ve sanatsal mahiyetini araştırıp incelemek günümüzün en önemli konularından biridir.

Sonuç olarak, Türk ortak yazılı miraslarını tarihi-bilişsel ve edebi-dilsel açıdan araştırmanın sonuçları, mevcut dünyadaki küreselleşme çağının siyasi ve ekonomik etkisi altında her Türk devletinin dünya medeniyetindeki yerini belirleyeceği, birbirleriyle bütünleşmesine katkıda bulunacağı kesindir.

Кайнақча

Жұман, С. Ә. (2014). Түркілік мұра ұлттық тарихымыздың қайнар бұлағы.

Стеблева, И. В. (1971. М., 1972.). К реконструкции древнетюркской религиозно-мифологической системы. – В кн.: Тюркологический сборник.

Рахымов, Б. С. (2007). Қазақ тарихи жырларындағы қаһармандар әлемі (Бабалар рухы және дәстүр жалғастығы). Ата мұра – асыл қазына. – Көкшетау: КМУбасп, 152 б.

ӘОЖ 82-131(045)